

Natuurdagboek 28 november 2022

Wilde en tamme wolven

Wat wordt er veel over wolven gepraat. Vroeger werd er niet over gerept; toen waren wolven nog ongerept. Nu zie ik op tv nauwelijks onderwerpen met zoveel deskundigen.

Tijdens een ochtendpraatprogramma op NPO1 kwam die ene wolf op de Hoge Veluwe ter sprake. De directie van dat park wil die wolf met paintball-geweren weggagen. De praatprogrammeur vroeg de aanwezige praters hun mening over die wolf. 'Nou', zei een mevrouw wier naam en wapenfeiten me ontschoten zijn, 'voor de boeren is het niet leuk dat hun vee wordt opgegeten.' Kennelijk dacht zij dat de Hoge Veluwe een landbouwgebied was.

Wij mensen hebben in de loop der eeuwen ontelbare hoeveelheden dieren afgeschlacht. De redenen van onze moordlust waren: dieren eten, dieren weggagen, dieren voor de lol doden, dieren hun leefgebied afpakken en onbedoelde sterfte (bijkomende schade). Tegenover de eindeloze lijst teruggedrongen en uitgeroeide diersoorten staan er een paar die zich verrassend goed weten te handhaven in de door mensen bestierde wereld.

Behalve bedwants, teek en bruine rat zijn dat de laatste tijd in Nederland enkele ganzensoorten (zolang dat duurt), de vos (idem) en zelfs de wolf. 'De wolf' impliceert overigens dat er één wolf is. Dat geldt weliswaar voor de Hoge Veluwe, maar verder zijn er wat meer. Ze verschillen onderling in geslacht en leeftijd, maar ook in karakter en voorkeuren.

Wolven zijn wild, maar die ene op de Hoge Veluwe is kennelijk zijn angst voor mensen kwijtgeraakt. Waarschijnlijk heeft iemand 'm vlees of hondenbrokken gegeven, bijvoorbeeld in ruil voor een foto. Zo zijn in de Amsterdams Waterleidingduinen vossen getemd.

Dat wolven tegen de verdrukking in Nederland hebben geherkoloniseerd is een mirakel. Laten we er blij mee zijn. En wil je ze ergens niet, zet dan een hek erom, met schrikdraad erop en waakhonden erin. Zo als op de foto, in Duitsland genomen. Daar praten ze minder.

Koos Dijksterhuis

Wolfshond. FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

tekst Louël de Jong
foto's Bram Petraeus

Overal in het Nederlandse landschap staan bomen en struiken. In nette rijen langs de weg, rond dorpen, als bosjes in het landschap. Weinig mensen beseffen, of liever: wéten, dat dit alles bij elkaar 'een groot nationaal kunstwerk' is. Ontworpen en aangelegd tussen 1946 en 1976.

"Na de Tweede Wereldoorlog kreeg ons land een groen maatpak aangemeten", zegt landschapsarchitect Henk van Blerck, die dit jaar promoveerde op het Nederlands landschapsplan aan de Rijksuniversiteit Groningen.

"Voor de Tweede Wereldoorlog was het platteland vaak nogal armoedig. Boeren hadden kleine, natte perceeltjes die geregeld onder water stonden en ongeschikt voor moderne landbouw. Verharde wegen waren er niet veel. Daarbij moest Nederland zelfvoorzienend worden, want zo'n Hongerwinter – dat nooit meer."

Het land moest opnieuw worden ingericht. Dat gebeurde met ruilverkavelingen: landbouwgrond werd herverdeeld om efficiënter te kunnen produceren. De Natuurbescherming, met mensen als botanicus Victor Westhoff, pleitte ervoor dat daarbij rekening werd gehouden met erfgoed en de karakteristieken van het gevarieerde Nederlandse landschap.

Zo maakte een groepje enthousiaste ontwerpers van Staatsbosbeheer plannen voor honderden ruilverkavelingen. En voorzag het landschap van nieuwe bomenrijen, struiken, erfbeplantingen en houtwallen. Die zijn nu tot volle wasdom gekomen en beeldbepalend geworden.

De miljoenen populieren, eiken, essen, berken en struiken zijn dus niet hapsnap geplant, daarover is nagedacht. Samen vormen ze één ontwerp dat Van Blerck *Landschapsplan Nederland* noemt. "Ja, ook op bijvoorbeeld het Franse platteland staan rijen bomen en beplanting langs de weg, rond boerderijen, maar dat is van incident op incident ontstaan. Lokaal beklonken."

"Alleen in Nederland is door de overheid nationale regie genomen voor de vormgeving van het landschapsschoon. Ik heb eens een voordracht gehouden op een internationaal congres, daar zaten collega's met hun oren te klapperen. Zeker ook omdat het idee voor dit plan al bijna tachtig jaar oud is."

Jonge sprieten

We staan in het zuidelijke deel van de Gelderse Vallei, in het buitengebied tussen Veenendaal en Wageningen. Van Blerck heeft tekeningen onder de arm, en zijn lijvige boek. "Dit was een van de eerste gebieden waarvoor een landschapsplan werd gemaakt. De bomen en struiken hier zijn geplant in de winter van 1948-1949. Als jonge sprieten, en kijk nu eens."

Een trots, weids gebaar volgt. Wat is de essentie van een bepaald gebied? Dat wilde het clubje van Staatsbosbeheer tot uiting brengen. Nederland is een delta met grote verschillen, het historische landschap moest leesbaar blijven. Op deze plek was dat de overgang van hoog en droog naar laag en nat. Van de Utrechtse Heuvelrug, waar altijd mensen hebben gewoond, naar de lage Gelderse Vallei, waar vroeger veen werd afgegraven en niemand woonde.

Van Blerck vouwt de kaart open en wijst op kleurige viltstiftstipjes, ofwel geplande bomen en struiken: "Dat is terug te zien in de ruimtes tussen de beplanting. Dichtbij de

stuwwal, het hoge deel, staat alles dichter op elkaar. Richting het ontgonnen gebied, met het stroompje De Grift door het laagste deel, worden de ruimtes tussen het groen steeds groter. Daarom heb je daar nu weids zicht op de Veluwerand in het oosten en de Utrechtse Heuvelrug in het westen."

Bewonderend wijst hij in de verte, om meteen te vertellen dat het een enorme verbouwing was, die naoorlogse ruilverkavelingen. Nederland moest moderniseren. Er kwamen boerderijen, grotere kavels, verharde wegen en de algehele waterhuishouding werd verbeterd. Veel sloten, greppels, houtwallen en onverharde wegen verdwenen. Bij boerderijen, kruispunten en dorpen kwamen echter ook 'kamertjes' met beplanting, om geborgenheid te creëren en bescherming te bieden.

In het rivierengebied werden lange 'zwierende schermen' van populieren en essen geplant. In Drenthe werden de brinken en beplantingen aan de dorpsstranden om de hooggelegen akkers en langs de beekdalen ontworpen. Net als de dijkbeplantingen in Zeeland en de kreekbeplantingen in de polders om de Biesbosch. "Samen vormen die nu een groen maatpak voor Nederland."

Dit 'groene maatpak' hebben we grotendeels te danken aan Roelof Jan Benthem (1911-2003). Hij trok de kar binnen Staatsbosbeheer. Puur uit liefde voor het landschap, want het gevaar van die ruilverkaveling was een saai, eentonig polderlandschap. Benthem was landmeetkundige en natuurbeschermmer, met onderwijzer en natuurbeschermmer Jac. P. Thijssen als inspiratiebron.

Zijn hele leven heeft hij gezocht naar een optimale balans tussen natuur, landschap en landbouw. Al in de oorlogsjaren begon hij met het tekenen van zijn plannen. Vlak erna werden de eerste uitgevoerd. Zijn assistenten werden Harry de Vroomer en Nico de Jonge, in het vakgebied later bekende namen. Enorm gedreven waren ze.

Cultuur en natuur hoeven elkaar niet te

Nederlands landschap reportage

Een nieuwe blik op ons vertrouwde landschap

Tussen 1946 en 1976 maakte een clubje bevlogen landschapsontwerpers een groenplan voor Nederland: bomen en struiken werden heel precies ingetekend. Henk van Blerck promoveerde op dit 'grote kunstwerk van Nederland'.

‘Mijn dochter woont in een nieuwe wijk en kijkt uit op bomen die op de kaart uit 1948 als stipjes zijn aangegeven’

Nederland kreeg na de oorlog een ‘groen maatpak’ aangemeten. Henk van Blerck, hier in Rhenen, heeft er een boek over geschreven: *Landschapsplan Nederland*.

bijten, dat was het uitgangspunt. Alle weggetjes hebben ze gelopen of gefietst om in het landschap hun ontwerpen in te tekenen op grote plankaarten. Bij de Wageningen University & Research (WUR) is momenteel een kleine tentoonstelling te zien met enkele van hun oudste plankaarten.

“Bij de opening vertelde ik een liefdesverhaal. De zoons van Benthem hadden nog foto’s van vroeger die ik kon gebruiken in mijn boek. Uit die beelden sprak zó veel liefde voor de natuur. Ik zag hem met vrienden in het veld of tijdens het vogelspotten. En liggend in de duinen met zijn verloofde, tuierend door hun verrekijkers. Ik heb hem een aantal keer mogen ontmoeten, zo weet ik ook dat het landschap écht zijn tweede, grote liefde was.”

Van Blerck kan geëmotioneerd raken van de zorgvuldigheid waarmee ze hun plannen maakten. Van de losse notities met potlood op de kaarten, zoals de cirkels waarmee Benthem wilde aangeven dat een weg niet zomaar recht diende te worden aangelegd. Maar dat die op sommige plekken, daar waar de potloodcirkels staan, knikjes moest maken zodat de weg een beetje zou meebuijen met het historische landschap.

We staan inmiddels binnen, tussen de kaarten in de catacomben van de WUR, onder de bibliotheek. In vitrines hangt een selectie van de oude tekeningen. Al die landschapsplannen, wel 1100, bleven bewaard in kasten op de tekenkamer van Staatsbosbeheer, later kwamen ze hier in Wageningen terecht en werden ze gedigitaliseerd.

Verscheidene vakgebieden van de toenmalige Landbouwhogeschool Wageningen ontwikkelden bruikbare, vernieuwende kennis. Van Blerck studeerde hier ook in de jaren zeventig en tachtig, werkte dertig jaar als zelfstandig landschapsarchitect en promoveerde zonder aanstelling aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Een feest

“Die collectie kaarten vormt de kern van mijn onderzoek. Het was een feest om ze te bestuderen.” Daarom nog maar eens wat voorbeelden om aan te geven hoe gedetailleerd de makers te werk gingen. Hij wijst op de kaart uit 1948 van het Drentse Westerbork, waarop in de legenda zelfs de plantafstand staat aangegeven, hoe diep er moest worden gespit, een vennetje dat behouden moest blijven. “En kijk deze stippe lijn: het eerste dorpsommetje van Nederland!”

Ook wijst hij op het terpenlandschap in Groningen: “Langs de wegen zie je geen bomen, niks. Daar had De Vroome allemaal beplanting voor kunnen bedenken, maar alleen bij de boerderijen staan wat bomen. Als je nu over die wegen rijdt, voel je de weidsheid die er ook al was toen mensen hier duizenden jaren geleden terpen maakten, in de openheid op de kwelders.”

Ook het landschapsplan voor het gebied waar we eerder stonden, maakt deel uit van de tentoonstelling. “We willen mensen aansporen te ontdekken dat de beplantingen op dat 74 jaar oude plan nu buiten terug te vinden zijn.” Zeker, er zijn nieuwbouwwijken

en industrieterreinen bijgekomen, zoals in Veenendaal, waardoor weilanden en akkers soms verdwenen. Maar de bomen staan er vaak nog. “In de bebouwde kom van die gemeente staan nog elzensingels, lindes en Zweedse meelbessen: bomen die Benthem destijds specifiek daar had bedacht. Mijn dochter woont in een nieuwe wijk en kijkt uit op bomen die op de kaart uit 1948 als stipjes zijn aangegeven.”

Toch is er ook kritiek op het bevolgen werk: het oude cultuurlandschap en de biodiversiteit van toen verdwenen grotendeels. “Ja, het landschap veranderde en er is veel verloren gegaan, wat helaas is verergerd door de enorme intensivering van de landbouw in de afgelopen decennia. Maar met deze plannen is in de wederopbouwperiode ook veel goeds gedaan. Ze geven nu zo veel schoonheid. Ik wil het dus nuanceren. Graag spreek ik over de biografie van het

landschap. Daaraan werd een nieuw hoofdstuk toegevoegd, met een eigen schoonheid. En nu staan we opnieuw aan de vooravond van grote veranderingen in het landschap.”

Minister Hugo de Jonge van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening heeft het letterlijk over ‘een grote verbouwing’. Naast voldoende duurzame en betaalbare woningen en een omschakeling naar duurzame energieopwekking wil hij de omslag maken naar kringlooplandbouw met een gezonde en diverse natuur.

Landschapsplan Nederland is geen eindpunt, benadrukt Van Blerck, maar een plan om op voort te bouwen. Door in de toekomst op plekken zoetwater op te slaan, door meer beplanting aan te leggen, meer biodiversiteit te creëren en meteen ruimte te geven aan wandelpaden en ommetjes.

“Maar men moet wel op de hoogte zijn van het bestaan van *Landschapsplan Nederland*. Het is ons grootste nationale kunstwerk, gemaakt met zo veel aandacht. Het groene maatpak moet her en der misschien vermaakt – verruimd of juist afgezoomd – maar de basis staat. Laten we bevolgen in de voetsporen van Benthem treden.”

Henk van Blerck: *Landschapsplan Nederland*. Schokland en Water, 422 blz, €65,00

Dutch Landscape Designed: 1946-1954, op de Wageningen University & Research, in gebouw 102, ma-vrij 9-13u (in de middag op afspraak), tot en met 3 maart.

